

The Millie Arbesfeld
Midreshet Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Women

WWW.MIDRESHETYOMRISHON.ORG

In the Midst of Iyar
Four Special Days, One Shared
Focus

Rabbi Tanchum Cohen
Sunday, April 22, 2018 / ז' אייר תשע"ח

(1) גמ' יבמות סב:

ר"ע אומר: למד תורה בילדותו - ילמוד תורה בזקנותו, היו לו תלמידים בילדותו - יהיו לו תלמידים בזקנותו, שנא': בבקר זרע את זרעך וגו'. אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא, ואיתימא ר' חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? א"ר נחמן: אסכרה. א"ר מתנא: הלכה כרבי יהושע. אמר רבי תנחום א"ר חנילאי: כל אדם שאין לו אשה - שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה; בלא שמחה - דכתיב: ושמחת אתה וביתך, בלא ברכה - דכתיב: זלהניח ברכה אל ביתך, בלא טובה - דכתיב: חלא טוב היות האדם לבדו. במערבא אמרי: בלא תורה, בלא חומה; בלא תורה - דכתיב: טהאם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני, בלא חומה - דכתיב: ינקבה תסובב גבר. רבא בר עולא אמר: בלא שלום, דכתיב: יאודעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא. אמר ריב"ל: כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה - נקרא חוטא, שנאמר: וידעת כי שלום אהלך וגו'. ואמר ריב"ל: חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, שנא': וידעת כי שלום אהלך וגו'. הא מהכא נפקא? מהתם נפקא: יבואל אישך תשוקתך - מלמד, שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך! א"ר יוסף. לא נצרכה אלא סמוך לווסתה. וכמה? אמר רבא: עונה. והני מילי לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה - מיטרידי. ת"ר: האוהב את אשתו כגופו, והמכבדה יותר מגופו, והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה, והמשיאן סמוך לפירקן, עליו הכתוב אומר: וידעת כי שלום אהלך. האוהב את שכיניו, והמקרב את קרוביו, והנושא את בת אחותו

(2) בית יוסף אורח חיים סימן תצג

ב ומה שכתב ויש מקומות שנהגו שלא להסתפר. כ"כ הר"י נ' שועיב בדרשת יום ראשון של פסח (מא ע"ד) וכן המנהג פשוט בינינו: ומה שכתב ויש מסתפרין מל"ג בעומר ואילך. כ"כ ה"ר דוד אבודרהם (עמ' רמה) בשם אבן הירחי (המנהיג הל' ארוסין סוס"י קן) משמו של הרז"ה וכ"כ ג"כ הר"י נ' שועיב (שם) וז"ל שמעתי שיש במדרש שמתו מפסח עד פרוס העצרת והוא ט"ו יום קודם העצרת כאמרם (שקלים פ"ג ה"ד) [עד] פרוס הפסח פרוס החג שהם חמשה עשר יום בניסן ובתשרי וכשתסיר חמשה עשר יום מארבעים ותשעה יום נשאר שלשים וארבעה והנה הם שלשים ושלשה שלמים ומגלחים ביום ל"ד בבוקר כי מקצת היום ככולו עכ"ל ובספר אדם [וחוה] נתיב ה' (ח"ד מ"ד ע"ד) הועתק כן וכל זה כתב הרשב"ץ בתשובה (תשב"ץ ח"א סי' קעח) וכתב ולפי זה כל יום ל"ג אסור ומקצת ל"ד ולפי דעת (הרמב"ם) [הרמב"ן] מקצת לילה סגי כדאיתא בספר תורת האדם (מהדורת שעוועל עמ' רטו) ויש להתיר ביום ל"ג אם הוא ערב שבת לכבוד השבת עכ"ל:

(3) בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ג

ט א"ר שמואל בר אמי מתחלת ברייתו של עולם נתאוה הקב"ה לעשות שותפות בתחתונים, מה נפשך אם לענין החשבון, לא היה צריך למימר אלא אחד, שנים, שלשה, או ראשון, שני ושלישי, שמא אחד, שני, שלישי, אתמהא, אימתי פרע להם הקב"ה להלן בהקמת המשכן שנאמר (במדבר ז) ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו, ראשון לברייתו של עולם אמר הקב"ה כאילו באותו יום בראתי את עולמי, תני עשר עטרות נטל אותה היום, ראשון למעשה בראשית, ראשון למלכים ראשון לנשיאים, ראשון לכהונה, ראשון לשכינה, שנא' (שמות כה) ועשו לי מקדש, ראשון לברכה, ראשון לעבודה, ראשון לאיסור הבמה, ראשון לשחיטה בצפון, ראשון לירידת האש, שנא' (ויקרא י) ותצא אש מלפני ה' וגו'.

4) Reflections of the Rav, vol. 1, last section of chap. 2 (pp. 27-29)

The Midrash as a Moral Lesson

Our basic premise that faith concepts are convertible into moral principles may also be implicit in many Midrashim. For example, in Bereshit Rabbah 3: 9, Rabbi Abbahu

depicts God as not only creating (beri' ah), but also as recreating, rebuilding after destructions (yetzirah). Rabbi Abbahu taught the principle of multiple creations: "And there was evening and there was morning, the first day" (since the sun was not yet created, how could there be morning?). Says Rabbi Abbahu: This indicates a time arrangement prior to this [Biblical] creation; that God built [previous] worlds and destroyed them, built worlds and destroyed them, until He said, "This world pleases Me and the others did not please Me." Apparently, regarding earlier worlds, we may paraphrase "And God saw all that He created and proclaimed them not good," a judgment which sufficed to make them disappear. Here we have God not only creating, as in the Biblical text, but also recreating, rebuilding after destructions.

What does Rabbi Abbahu teach? Surely it makes no sense to ascribe to an omniscient God, the En Sol (Infinite), the need to experiment before achieving His ideal. God could immediately have created a ki tov world (worthy of His approval). Only man needs experiment because of his difficulty in translating mental conceptions into physical realities. Like Edison and other scientists in their experiments, he tries various approaches before he achieves satisfactory goals. This is the nature of the scientific method; it cannot be otherwise because man is finite and imperfect. But this surely does not apply to God.

Rabbi Abbahu apparently wanted to teach the concept of multiple creations, that our world came into being in various stages. His description of the process, however, of God's displeasure with previous worlds and His final satisfaction with this world was intended to provide man with a moral lesson and was not to be understood literally. As God creates and recreates (actually refashions, yetzirah not beri'ah), so too, should man be ready to rebuild and reconstruct, even as previous structures collapse. Thus, even a rabbinic concept of faith may be translated into a norm of human behavior.

To build initially is difficult, but to rebuild is even more challenging. One can erect structures if one has the basic talent, commitment, and raw materials, but to reconstruct after the destruction of previous achievements is most difficult. Energies, re-sources, sleepless nights, endless devotion painstakingly expended are all gone to waste, uprooted as if by a hurricane. But we are bidden to start over again with faith and resourcefulness, as God did. Rebuilding a business after bankruptcy is much harder than building it initially. The Torah clearly conveys this point: "And if your brother becomes poor... then you shall uphold him" (Lev. 25.35). Rashi adds: "Do not forsake him so that he falls

down altogether, when it would be difficult to raise him, but uphold him from the very moment when he starts falling." To restore a person after his collapse is most difficult.

This is precisely what we are continually called upon to do in Jewish history, to resist succumbing after total destructions and instead continually to rebuild new worlds, even as God did. The State of Israel itself was erected out of the ashes of the Holocaust. The revival of Torah in Israel and America after its annihilation in Eastern Europe was an act of recreation. To the verse, "the sun rises and the sun sets" (Eccles. 1:5), the Midrash adds, "before the sun of this [settlement] sets, the sun of the other rises." Our sages understood the recreative principle as applying not only to individuals but also to worlds and settlements of the Jewish people.

The Talmud tells us (Yev. 62b) that, after Rabbi Akiba's twenty-four thousand pupils died either in battle or through a plague in the brief period between Passover and Lag Ba'Omer, the world seemed desolate. All the energies, discipline, commitment, knowledge, and hashkafah which Rabbi Akiba had im-planted in these pupils over many years were destroyed in a three-week period. A sense of total shock numbed all of Jewry at the loss of such vast intellectual and spiritual resources. It was a case of *tohu vavohu*. Rabbi Akiba, though then an old man, we are told, rebuilt Torah Jewry and restored the crown of Torah to its previous glory. We do not know precisely how he did it, but the fact that we today are still studying his teachings testifies that he imitated God, in the manner described by Rabbi Abbahu.

This, then, is what the Torah requires of man: to act, to create and, where necessary, to recreate, even as did the Divine Creator.

5) ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ח

והמצוה השמינית היא שצונו להדמות בו יתעלה לפי יכלתנו והוא אמרו (תבוא כח) והלכת בדרכיו. וכבר כפל צווי זה ואמר (עקב י ויא) ללכת בכל דרכיו ובא בפירוש זה מה הקדוש ברוך הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום מה הקב"ה נקרא חנון אף אתה היה חנון מה הקב"ה נקרא צדיק אף אתה היה צדיק מה הקב"ה נקרא חסיד אף אתה היה חסיד וזה לשון ספרי (ס"פ עקב). וכבר נכפל הצווי הזה בלשון אחר ואמר (ראה יג) אחרי י"י אלהיכם תלכו ובא בפירוש גם כן (סוטה יד א) שענינו להדמות בפעולות הטובות והמדות החשובות שיתואר בהם האל יתעלה על צד המשל יתעלה על הכל עילוי רב:

6) תלמוד בבלי מסכת מכות דף כד עמוד א

וכבר היה ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך, ושמעו קול המונה של רומי מפלטה [ברחוק] מאה ועשרים מיל, והתחילו בוכין, ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: ואתם

מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: הללו כושיים שמשתחווים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט, ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרו

באש ולא נבכה? אמר להן: לכך אני מצחק, ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ור"ע מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו, מקום שכתוב בו: אוהזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה? אמר להן: לכך אני מצחק, דכתיב: בואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני! אלא, תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב: גלכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו'], בזכריה כתיב: דעוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה - הייתי מתירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה - בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: עקיבא, ניהמתנו! עקיבא, ניהמתנו. הדרן עלך אלו הן הלוקין וסליקא לה מסכת מכות.

7) תלמוד בבלי מסכת יומא דף פה עמוד ב

משנה. חטאת ואשם ודאי - מכפרין. מיתה ויום הכפורים - מכפרין עם התשובה. תשובה מכפרת על עבירות קלות, על עשה ועל לא תעשה, ועל החמורות הוא תולה עד שיבא יום הכפורים ויכפר. האומר אחטא ואשוב, אחטא ואשוב - אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אחטא ויום הכפורים מכפר - אין יום הכפורים מכפר. עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. דרש רבי אלעזר בן עזריה: המכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, מי מטהר אתכם - אביכם שבשמים, שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר מקוה ישראל (ה') מה מקוה מטהר את הטמאים - אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל.

8) תלמוד בבלי מסכת סוכה דף כח עמוד א

תנו רבנן: שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו, ושלשים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינונים. גדול שבכולן - יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולן - רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה, תלמוד, הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים וגזרות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול - מעשה מרכבה, דבר קטן - היות דאביי ורבא. לקיים מה שנאמר אלהנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא. וכי מאחר שקטן שבכולן כך, גדול שבכולן - על אחת כמה וכמה. אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל, בשעה שיושב ועוסק בתורה - כל עוף שפורח עליו מיד נשרף.

9) תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נו עמוד א

אבא סקרא ריש בריוני דירושלים בר אחתיה רבן יוחנן בן זכאי הוה, שלח ליה: תא בצינעא לגבאי. אתא, א"ל: עד אימת עבדיתו הכי, וקטליתו ליה לעלמא בכפנא? א"ל: מאי איעביד, דאי אמינא להו מידי קטלו לי! א"ל: חזי לי תקנתא לדידי דאיפוק, אפשר דהוי הצלה פורתא. א"ל: נקוט נפשך בקצירי, וליתי כולי עלמא ולישיילו בך, ואייתי מידי סריא ואגני גבך, ולימרו דנח נפשך, וליעיילו בך תלמידך ולא ליעול בך איניש אחרינא, דלא לרגשן בך דקליל את, דאינהו ידעי דחייא קליל ממיתא. עביד הכי, נכנס בו רבי אליעזר מצד אחד ורבי יהושע מצד אחר, כי מטו לפיתחא בעו למדקריה, אמר להו: יאמרו רבן דקרו! בעו למדחפיה, אמר להו: יאמרו רבן דחפו! פתחו ליה בבא, נפק. כי מטא להתם, אמר: שלמא עלך מלכא, שלמא עלך מלכא! א"ל: מיחייבת תרי קטלא, חדא, דלאו מלכא אנא וקא קרית לי מלכא! ותו, אי מלכא אנא, עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי? א"ל: דקאמרת לאו מלכא אנא, איברא מלכא את, דאי לאו מלכא את לא מימסרא ירושלים בידך, דכתיב: אוהלבנון באדיר יפול, ואין אדיר אלא מלך, דכתיב: בוהיה אדירו ממנו וגו', ואין לבנון אלא ביהמ"ק, שנאמר: גההר הטוב הזה והלבנון; ודקאמרת אי מלכא אנא

אמאי לא קאתית לגבאי עד האידינא? בריוני דאית בן לא שבקינן. אמר ליה: אילו חבית של דבש ודרקון כרוך עליה, לא היו שוברין את החבית בשביל דרקון? אישתיק. קרי עליה רב יוסף, ואיתימא רבי עקיבא: דמשיב חכמים אחר ודעתם יסכל, איבעי ליה למימר ליה: שקלינן צבתא ושקלינן ליה לדרקון וקטלינן ליה, וחביתא שבקינן לה. אדהכי אתי פריסתקא עליה מרומי, אמר ליה: קום, דמית ליה קיסר, ואמרי הנהו חשיבי דרומי לאותיבך ברישא. הוה סיים חד מסאני, בעא למסיימא לאחרינא לא עייל, בעא למשלפא לאידך לא נפק, אמר: מאי האי? אמר ליה: לא תצטער, שמועה טובה אתיא לך, דכתיב: השמועה טובה תדשן עצם. אלא מאי תקנתיה? ליתי איניש דלא מיתבא דעתך מיניה ולחליף קמך, דכתיב: וורוח נכאה תיבש גרם, עבד הכי עייל. אמר ליה: ומאחר דחכמיתו כולי האי, עד האידינא אמאי לא אתיתו לגבאי? אמר ליה: ולא אמרי לך? אמר ליה: אנא נמי אמרי לך! אמר ליה: מיזל אזילנא ואינש אחרינא משדרנא, אלא בעי מינאי מידי דאתן לך. אמר ליה: תן לי יבנה וחכמיה, ושושילתא דרבן גמליאל, ואסוותא דמסיין ליה לרבי צדוק. קרי עליה רב יוסף, ואיתימא רבי עקיבא: זמשיב חכמים אחר ודעתם יסכל, איבעי למימר ליה לשבקינהו הדא זימנא. והוא סבר, דלמא כולי האי לא עביד, והצלה פורתא נמי לא הוי.

10 במדבר פרשת בהעלותך פרק ט

(א) וַיְדַבֵּר יְקֹוֹק אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר: (ב) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: (ג) בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעֲרֵבִים תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמוֹעֲדוֹ וְכָכֹל מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ: (ד) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח: (ה) וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח בְּרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעֲרֵבִים בְּמִדְבַּר סִינַי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְקֹוֹק אֶת מֹשֶׁה כִּן עָשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל: (ו) וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפָנָי אֶהְרֹן בַּיּוֹם הַהוּא: (ז) וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הֲהִמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקְרִיב אֶת קָרְבַּן יְקֹוֹק בְּמוֹעֲדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ח) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עֲמְדוּ וְאַשְׁמְעָה מֵה יִצְוֶה יְקֹוֹק לָכֶם: פ (ט) וַיְדַבֵּר יְקֹוֹק אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (י) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לְנֶפֶשׁ אוֹ בְּדַרְדָּר רַחֲקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרְתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לִיקְוֹק: (יא) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעֲרֵבִים יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מִצּוֹת וּמִזְבְּחֵי יִשְׂרָאֵל: (יב) לֹא יִשְׂאֲרוּ מִמֶּנּוּ עַד בִּקְרָר וְעָצָם לֹא יִשְׁבְּרוּ בוֹ כְּכֹל חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ: (יג) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר הוּא טָהוֹר וּבְדַרְדָּר לֹא הָיָה וְחָדַל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וּנְכַרְתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמִּי כִּי קָרְבַּן יְקֹוֹק לֹא הִקְרִיב בְּמוֹעֲדוֹ חֻטְאוֹ יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא: (יד) וְכִי יִגֹּוֹר אֶתְכֶם גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לִיקְוֹק כַּחֲקַת הַפֶּסַח וּכְמִשְׁפָּטוֹ כִּן יַעֲשֶׂה חֻקָּה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר וְלְאִזְרַח הָאָרֶץ: פ

11 תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צח עמוד א

אמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב כבעתה, וכתיב, אחישנה! זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה. אמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב כאוארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה, וכתיב כבעני ורכב על חמור! - זכו - עם ענני שמיא, לא זכו - עני ורכב על חמור.

12 אור החיים במדבר פרשת בלק פרק כד

אור החיים במדבר פרשת בלק פרק כד (יז) אראנו ולא עתה וגו'. כפל הדברים במלות שונות, גם כפל לומר דרך כוכב וגו' וקם שבט וגו' גם כפל לומר ומחץ וגו' וקרקר וגו', כל הנבואה במלך המשיח נאמרה, ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (סנהדרין צח א) שאמרו בפסוק בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה, והוא רחוק מופלג, וזה לך האות הן אנו בתחלת מאה הששית לאלף הששי, וכנגד ב' קצים אלו דבר הכתוב, כנגד אם זכו אמר אראנו פירוש לדבר שאני עתיד לומר אבל אינו עתה בזמן זה אלא בזמן אחר ויכול להיות שאינו רחוק כל כך, שאמרו ז"ל (דב"ר פ"ב) אם היו ישראל חוזרים בתשובה כמצטרך היו נגאלים מיד אפילו לא יעבור עליהם אלא יום אחד בגלות דכתיב יענך ה' ביום צרה, וכנגד קץ בעתה אמר אשורנו כמו שצופה מרחוק, והוא אומרו ולא קרוב כי הקץ של בעתה ארוך עד למאד בעונות, ואומרו דרך וגו' פירוש זאת היא הנבואה שאמר עליה אראנו וגו': וכפל הענין ושינוי הלשון, יתבאר ע"פ דבריהם ז"ל (סנהדרין שם) שאמרו שאם תהיה הגאולה באמצעות זכות ישראל יהיה הדבר מופלא במעלה ויתגלה הגואל ישראל מן השמים במופת ואות כאמור בספר הזוהר (ח"א קיט. וח"ג ריב ב), מה שאין כן כשתהיה הגאולה מצד הקץ ואין ישראל ראויים לה תהיה באופן אחר ועליה נאמר (זכרי' ט') שהגואל יבא עני ורוכב על חמור, והוא מה שאמר כאן כנגד גאולת אחישנה שהיא באמצעות זכות ישראל שרמז במאמר אראנו ולא עתה אמר דרך כוכב שיזרח הגואל מן

השמים, גם רמז לכוכב היוצא באמצע השמים לנס מופלא כאמור בספר הזוהר (שם), וכנגד גאולת בעתה שרמז במאמר אשורנו ולא קרוב אמר וקם שבט מירושל פירוש שיקום שבט אחד מירושל כדרך הקמים בעולם דרך טבע, על דרך אומרנו (דניאל ד) ושפל אנשים יקים עלה, שיבא עני ורוכב על חמור ויקום וימלוך ויעשה מה שנאמר בסמוך: וטעם שיעד גאולת אחישנה שהיא ככוכב ליעקב וגאולת בעתה שהיא עני וכו' לישראל שהם כתות הצדיקים, נתכוון לומר שהמושג לגדר זה של ביאת הגואל ככוכב הוא כשתהיה הגאולה מפאת גדר הבינוני שבישראל שיטיבו מעשיהם ויבא בזכותם, והוא אומר דרך כוכב מיעקב, אבל ביאתו בדרך וקם שבט זה יהיה כשלא יטיבו מעשיהם כת הבינונים ולא יבא אלא מפאת כת הצדיקים שבהם, והוא אומר וקם שבט מירושל: עוד רמז במאמר דרך כוכב מיעקב על משיח בן דוד הרמז בכוכב כנזכר, ואומר וקם שבט מירושל ירמוז על משיח בן אפרים, והכוונה בזה כי אם ישראל יהיו בגדר שיהיו נקראים יעקב לא יאיר להם אלא משיח בן דוד אבל משיח בן אפרים ימות במלחמה ראשונה שיהרגנו רומילוס כאומרם ז"ל (סוכה נב א), אבל אם ישראל יהיו כולן צדיקים שבשם ישראל יתכנו אז אפילו אותו שבט שהוא משיח הבא מאפרים וקם פירוש תהיה לו תקומה לפני אויביו ולא יהרגנו רומילוס. ותמצא שציוו גדולי ישראל (ע"ח שער העמידה) לכוין בתפלתנו כשאנו אומרים לישועתך קוינו וגו' לבקש רחמים על משיח בן אפרים שלא יהיה נהרג במלחמה: ואומר ומחץ וגו'. יתבאר על פי דבריהם (ב"ר פמ"ד) שאמרו כי ג' עמים אשר אמר ה' לאברהם לבד מהז' שכבר הגיעו לפרק השג יד ישראל הם עמון ומואב ואדום, והם הרמוזים במאמר קיני קניזי קדמוני, והוא אומר ומחץ פאתי מואב פירוש המשיח האמור יאבד מואב ולא ישאיר לו פאה בכל זויותיו, ולזה דקדק לומר פאתי: